

Keim
Farby Mineralne Sp. z o.o.
ul. Fabryczna 20C
53-609 Wrocław
tel.: 71 750 00 51
www.keim.pl

Spektakularny remont konserwatorski Zamku w Łańcucie w 75. rocznicę założenia muzeum

Rok 2019 to rok jubileuszu 75. rocznicy powstania Muzeum Zamku w Łańcucie. W ramach przygotowań do jubileuszu przedsięwzięto remonty i prace konserwatorskie na niespotykaną dotąd skalę. Z udziałem funduszy europejskich konserwacji i rekonstrukcji poddano pomieszczenia II piętra, zespół klatek schodowych i wybrane sale reprezentacyjnego piętra I, Łaźnie Rzymskie – niezwykle SPA z fizjoterapią z 1928 r., kompleks wszystkich elewacji zamku, nawierzchnie dziedzińców, alejki i rzeźby w parku, fortyfikacje, a także rozpoczęto rewitalizację oranżerii i remont ujeżdżalni. Niniejszy artykuł to opowieść o pracach konserwatorskich wykonanych na elewacjach, które są „twarzą obiektu”.

Istniejący zamek, nazwany często zamkiem Lubomirskich i Potockich w Łańcucie, został wybudowany z inicjatywy Stanisława Lubomirskiego. Autorami budowy byli kolejno: w latach 1629–1642 – Maciej Tropola; po 1688 – prawdopodobnie Tylman von Gameren; 1766–1816 – Piotr Aigner, Christian Kamsetzer, Bogumił Zug, Vincenzo Brenna i inni; 1822–1862 – Jan

Griesmeyer; 1890–1915 – Amand Bauqué i Albert Pio; po 1915 r. – Fritz Sobotka, Tadeusz Stryjeński, Tadeusz Dachowski, Antoni Kunz. Zamek nie ucierpiał podczas II wojny światowej, a przed wkroczeniem Armii Czerwonej jego ostatni ordynat Alfred Potocki wyemigrował. Po wojnie zamek został przejęty przez władze Polski Ludowej i zamieniony w muzeum.

Elewacje w obecnym kształcie są dziełem 1. poł. XX stulecia, kiedy to w latach 1900–1903 elewacja północna została przekształcona w stylu neobaroku francuskiego przez Alberta Pio i Amanda Bauqué oraz nadbudowano Kurżą Stopkę. Natomiast początki obecnej bryły obiektu to wiek XVII – ok. 1629–1642. Od tego czasu zamek był wielokrotnie przekształcany, kolejno w latach 1766–1816, 1822–1862 i 1890–1915. Na wewnętrznym dziedzińcu powstał w latach 1629–1641 portal, natomiast barokowy portal elewacji zachodniej ok. połowy XVIII w. Elewacje wybudowane w XVII w. przebudowywano już po 1771 r., wprowadzając nowy układ okien na elewacji północnej i wschodniej. Z końcem XVIII w. dokonano przebudowy elewacji zachodniej w stylu neogotyckim, a w latach 20. XIX w. przebudowano elewację północną i wschodnią w podobny sposób. Elewacje wież z XVII w. nieznacznie przekształcono pod koniec wieku XIX. Na elewacjach wież południowo-wschodniej i północno-wschodniej znaleziono obecnie pod warstwami przemalowań warstwę malarską w kolorze czerwieni, stanowiącą imitację wątku ceglanego, mogącą pochodzić nawet z XVII w. Elżbieta Potocka w pamiętnikach pisała o wieżach malowanych na kolor czerwony pochodzących z czasu przed przebudową neogotycką. Miejscami imitacja stanowi tam kontynuację cegły eksponowanej na płaszczyźnie ściany. Przełom XIX i XX w. to wprowadzenie boniowania na elewacji południowej i przybudówce przy dziedzińcu gospodarczym. Lata 1900–03 zaznaczyły się w historii obiektu nowym wystrojem elewacji we wspomnianym już stylu neobaroku francuskiego; natomiast po 1945 r. dokonano odnowienia elewacji dziedzińców, a w latach 50. i 60. prowadzono jeszcze kolejne pomniejsze remonty.

Elewacje przed konserwacją były obficie porośnięte roślinnością pnącą – glicyniami i bluszczem, co z jednej strony uatrakcyjniło ich wygląd, lecz z drugiej skrywało faktyczny stan zachowania. Elewacje budynku nieodnawiane od kilkudziesięciu lat wymagały pilnej interwencji. Zgodnie ze sztuką prace rozpoczęto od wstępnych badań konserwatorskich, które miały za zadanie nie tylko określić stan zachowania i technologię wykonania, ale i dokładną kolorystykę poszczególnych elementów architektonicznych zamku w kolejnych fazach budowy. Wstępne badania wykonano w roku w 2015 r. z podnośnika, przez co ich

Elewacja frontowa stan przed konserwacją, widoczne różne kolory przemalowań, wypłukanie warstw malarskich oraz data 1903 w kartuszu portalu wjazdowego na Dziedziniec Gospodarczy

zakres był ograniczony. Badania te jednak stanowiły istotny punkt wyjścia dla prac projektowych i opracowania programu konserwatorskiego. Zgodnie z wytycznymi dyrekcji

Elewacje Kurzej Stopki, stan przed przystąpieniem do prac remontowo-konserwatorskich

Elewacja zewnętrzna północna, widoczne zniszczenia tynków i degradacje powłok malarskich

muzeum zakładano powrót do fazy z czasu ostatniego z ordynatorów, z lat międzywojennych XX wieku. Wcześniejsze warstwy chronologiczne miały podlegać dokumentacji fotograficzno-opisowej i ewentualnej ekspozycji

Znalezisko powstałe przy wykonywaniu kanałów wentylacyjnych – odkrycie zachowanych fragmentów neogotyckiej polichromowanej iluzjonistycznie elewacji zewnętrznej po stronie północnej

Elewacje Dziedzińca Wewnętrznego, stan w trakcie konserwacji. Widoczny świadek dekoracji malarskich imitujących wapien dębny oraz sonda schodkowa z badań stratygraficznych na gzymsie

świadków, czyli dokumentacji *in situ* w obiekcie. W obecnej dobie powszechnego dostępu do informacji w Internecie, a zarazem deprecjacji źródeł pisanych i recesji czytelnictwa, dokumentacja w obiekcie nabiera szczególnego znaczenia. Odpowiednio wyeksponowane „świadki” zaciekawiają i edukują, stają się biblią pauperum XXI wieku, pismem obrazkowym zwłaszcza dla tych, którzy niechętnie zaglądają do źródeł pisanych, a dla badaczy – dowodem rzeczowym.

W ramach obecnego remontu, przeprowadzonego w latach 2018–19, dokonano konserwacji wszystkich elewacji zewnętrznych z wyjątkiem elewacji skrzydła Drugiego Stołu od południa, czyli hotelu, oraz konserwacji elewacji dziedzińców: wewnętrznego i gospodarczego.

W pierwszej kolejności usunięto miejscowe trejaże i rośliny pnące. Tynkowane powierzchnie elewacji, sztukaterii i innych dekoracji architektonicznych zostały wstępnie oczyszczone niskociśnieniową metodą strumieniowo-ścierną za pomocą delikatnego ścierniwa kwarcowego (w przypadku tynków gładkich) i mikrokulek szklanych (w przypadku sztukaterii). Następnie ręcznie i częściowo mechanicznie doczyszczono je z zabrudzeń i resztek roślin, a szczególnie ich przyłg – korzonków czepnych. Zdegradowane partie tynków zostały skute, zwłaszcza na elewacjach dziedzińców, a spękania konstrukcyjne sklezione i wzmocnione zbrojeniem nierdzewnym. Ubytki tynków zostały uzupełnione w technologii mineralnej z udziałem wapna trasowego. Tynk w partii cokołów po resekcji został wykonany na nowo materiałami renowacyjnymi

Dobieranie kolorystyki do odkrywek w badaniach stratygraficznych, praca nad stworzeniem mieszanki barwnej

PRÓBKKI KOLORYSTYCZNE ZAMKU W ŁANCUCIE (wykonano 24.07.2018)

ELEWACJA ZEWNĘTRZNA

1. warstwa malarska, farba podkładowa KEIM Soldalit – Grob, kolor Mischton MT 58/18
2. warstwa malarska KEIM Restauro-Lasur i rozcieńczalnik KEIM Soldalit-Fixativ – wybrano Kolor KEIM 50021 i 50022 w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 12 (1 część farby i 12 części KEIM Soldalit – Fixativ)

Kolor KEIM 50021 i 50022
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 12 (1 część farby i 12 części KEIM Soldalit-Fixativ)
jednokrotne malowanie

Kolor KEIM 50021 i 50022
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 12 (1 część farby i 12 części KEIM Soldalit-Fixativ)
jednokrotne malowanie

Kolor KEIM 50021
stopień rozcieńczenia 1 : 8 (1 część farby i 8 części KEIM Soldalit-Fixativ)
jednokrotne malowanie

Kolor KEIM 50021 i 50022
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 3 (1 część farby i 3 części KEIM Soldalit-Fixativ)
jednokrotne malowanie

Kolor KEIM 50021 i 50022
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 12 (1 część farby i 12 części KEIM Soldalit-Fixativ)
jednokrotne malowanie

Kolor KEIM 50028
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 10 (1 część farby i 10 części KEIM Soldalit-Fixativ)
jednokrotne malowanie

ELEWACJA DZIEDZIŃCA

1. warstwa malarska, farba podkładowa KEIM Soldalit kolor Mischton MT 138/17
2. warstwa malarska KEIM Restauro-Lasur i rozcieńczalnik KEIM Soldalit-Fixativ

Kolor KEIM 50021 i 50022
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 12 (1 część farby i 12 części KEIM Soldalit-Fixativ)
jednokrotne malowanie

Kolor KEIM 50021 i 50022
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 12 (1 część farby i 12 części KEIM Soldalit-Fixativ)
dwukrotne malowanie

Kolor KEIM 50028
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 10 (1 część farby i 10 części KEIM Soldalit-Fixativ)
jednokrotne malowanie

Kolor KEIM 50028
w stosunku 1 : 1, stopień rozcieńczenia 1 : 10 (1 część farby i 10 części KEIM Soldalit-Fixativ)
dwukrotne malowanie

Świadek iluzjonistycznej polichromii zakonserwowany zachowawczo w przejeździe między dziedzińcami Gospodarczym a Wewnętrznym

Elewacja Dziedzińca Wewnętrznego, stan po konserwacji. Widoczny świadek – dokumentacja *in situ* w obiekcie wystroju malarskiego belkowania wieńczącego – gzyms z iluzją czarnego wapienia dębnickiego i fryz z marmoryzacją imitującą wapień z Gór Świętokrzyskich

Dziedziniec Wewnętrzny, stan w trakcie konserwacji. Widoczne trzy fazy prac

w systemie trójwarstwowym tynków magazynujących sole.

Zachowane powierzchnie historycznych tynków na elewacjach zostały zagruntowane, a następnie ubytki uzupełnione. Szczeliny i rysy po poszerzeniu wypełniono amortyzującą naprężenia masą szpachlową na bazie dyspersji polimerowej, ubytki powierzchniowe zachowanych tynków płaskich uzupełniono zaprawą mineralną z dodatkiem trasu, przy czym większe i głębsze ubytki tynków płaskich uzupełniano trójwarstwowo. Odtworzono boniowanie tasiemkowe w tynku, występujące na wybranych elewacjach zamku.

Gzysy, po usunięciu wadliwych kitów i zdegradowanych fragmentów, uzupełniono metodą ciągnioną według oryginalnej formy z zaprawy sztukatorskiej nakładanej dwuwarstwowo, spodniej gruboziarnistej i nawierzchniowej drobnoziarnistej. Najpierw wykonano zbrojenia, a rekonstrukcja profilu została wyciągnięta przy użyciu tzw. wózka z wzornikiem wyciętym z blachy wg kształtu najlepiej zachowanego i doczyszczonego oryginału.

Na całej powierzchni elewacji i detalu architektonicznego dziedzińców położono

ciemkowiec tynk mineralny z dodatkiem trasu. Powierzchnię tynków historycznych i uzupełnień wyrównano mineralną farbą strukturalną KEIM Soldalit-Grob z mikro-włóknami szklanymi, która wypełniła włosowate spękania, imitując historyczną pobielę wapienną w kolorze skomponowanym na bazie odcieni palety KEIM Exclusiv. Stanowiła ona jednocześnie warstwę podkładową pod malowanie laserunkowe. Dla całości elewacji zewnętrznych tynkowanych ustalono trzykrotne malowanie laserunkiem, w celu uzyskania ciepłej ugrównej kolorystyki, przy użyciu farby laserunkowej na bazie żolowo-krzemianowej KEIM Restauro Lasur rozcieńczonej fiksatywą KEIM Soldalit-Fixativ w stosunku 1:12. Laserunek wykonano w odcieniu skomponowanym na bazie odcieni palety historycznej KEIM Historisch wg odkrytego w badaniach stratygraficznych oryginalnego koloru.

W przypadku elewacji dziedzińców zastosowano analogiczną kolorystykę, natomiast w celu uzyskania tonacji jasnougrównej (o pół tonu jaśniejszej niż elewacje zewnętrzne zgodnie z wynikami badań) malowano laserunkiem tylko dwuwarstwowo. Płyciny wież w odcieniu czerwieni pomalowano kryjąco farbami żolowo-krzemianowymi KEIM Soldalit w kolorze odkrytym w badaniach, dobranym z palety KEIM Naturstein, przypominającym kolorystykę elewacji z cegły licowej. Na elewacjach Dziedzińca Wewnętrznego zrekonstruowano dekorację malarską łuków, portali i cokołu, znaną z fotografii archiwalnych autorstwa Józefa Piotrowskiego z lat 20. XX w. Wykonano kryjącą podmalówkę farbą podkładową w technologii żolowo-krzemianowej KEIM Soldalit w kolorze ciepłej szarości z palety KEIM Exclusiv, a następnie malowano trzykrotnym laserunkiem żolowo-krzemianowym KEIM Restauro-Lasur rozcieńczonym fiksatywą KEIM Soldalit-Fixativ na kolor antracytowej czerni odnaleziony w badaniach konserwatorskich. Wyeksponowano w formie świadków zachowane z wcześniejszych warstw polichromie – marmoryzację na belkowaniu na Dziedzińcu Wewnętrznym, podobną w kolorze do wapienia, z którego wykonano płaskorzeźbiony herb nad przejazdem oraz antracytowe kolory na gzysach imitujące prawdopodobnie czarny wapień dębnicki, podobny do tego, z którego wykonano ozdobne zwieńczenie w głównym wejściowym portalu na elewacji frontowej. Sklepienia przejazdów na dziedzińce pomalowano kryjąco w kolorze bieli pałacowej, również odtwarzając historyczną kolorystykę.

Dekoracje sztukatorskie na ozdobnych elewacjach zewnętrznych, wykonane w formie odlewów z cementu romańskiego, poddano konserwacji poprzez resekcję zdestruowanych

Główny portal wejściowy w elewacji frontowej zamku, stan po konserwacji

fragmentów i wadliwych uzupełnień z poprzednich remontów, uzupełnienie ubytków i rekonstrukcję formy rzeźbiarskiej, a następnie malowano zgodnie z wynikami badań, jak opisano powyżej. Dla uzyskania zbliżonego do pierwotnego charakteru barwnej powierzchni kluczowe było zastosowanie farb bez bieli tytanowej na bazie pigmentów mineralnych.

Okładziny ceglane oczyszczono z zabrudzeń gorącą wodą pod ciśnieniem i przegrzającą parą, ubytki spoiny uzupełniono gotową wapienną zaprawą do fugowania, a cegły masą podbarwianą pigmentami mineralnymi. Całość została w miejscach przebarwień scalona kolorystycznie laserunkowymi farbami żolowo-krzemianowymi KEIM Restauro-Lasur z KEIM Soldalit-Fixativ i zabezpieczona hydrofobowo.

Kamienny gzyms skrzydła północnego oczyszczono z przemalowań delikatną metodą strumieniowo-ścierną niskociśnieniową przy zastosowaniu pyłu kwarcowego 0,07–0,1 mm j.w. i odsłonięto kamień piaskowcy; usunięto szczelne i zbyt mocne betonowe spoiny oraz wzmocniono powierzchnię oryginalnego kamienia preparatem na bazie estrów kwasu krzemowego. Spoina stanowi bowiem płuca muru, jeśli jest nieoddychająca i zbyt mocna, prowadzi do destrukcji budulca – cegły bądź kamienia, gdyż oddychanie i migracja soli rozpuszczalnych w wodzie, nie mogąc odbywać się poprzez spoiny, przechodzi na cegły lub kamień. Drobne ubytki uzupełniono masą sztucznego kamienia oraz wykonano nową, oddychającą, wapienną spoinę.

Portal wejściowy z piaskowca i kartusz z marmuru dębnickiego oczyszczono wstępnie metodą niskociśnieniową strumieniowo-ścierną na sucho, przy użyciu mikrokulek szklanych 70–110 mikronów. Powierzchnie kartusza w szlifowano ręcznie, usuwając tym samym gipsową patynę, skuto zdegradowane kity mineralne i na bazie żywic epoksydowych wzmocniono kamień metodą iniekcji oraz uzupełniono ubytki, rekonstruuując formę rzeźbiarską przedstawienia. Całość wypolerowano i scalono kolorystycznie punktowo. Zrekonstruowano złożone inskrypcje złotem mineralnym proszkowym na spoiwie oraz zaimpregnowano tzw. pogłębiaczem koloru, zabezpieczono woskiem i wypolerowano. Ubytki kamienia piaskowcowego w portalu uzupełniono mineralną masą mineralną sztucznego kamienia, wraz z rekonstrukcją oryginalnej faktury kamieniarskiej na powierzchni, która została punktowo scalona kolorystycznie laserunkiem żolowo-krzemianowym KEIM Restauro-Lasur i zabezpieczona hydrofobowo.

Po upływie pół wieku nastał dla Zamku w Łańcucie moment przełomowy. Jak za czasów ordynacji powzięto zamiar kompleksowych prac odnowicielskich, jednak bez zmian

estetycznych, z poszanowaniem historycznego charakteru, zinterpretowanego w najlepszych sprawdzonych współczesnych technologiach bezpiecznych dla substancji zabytkowej.

Bożena Boba-Dyga

konserwator prowadzący

Fotografie pochodzą z opracowania pt. „Dokumentacja z prac remontowych, konserwacji i miejscowej rekonstrukcji elewacji zewnętrznych, Dziedzińca Wewnętrznego i Dziedzińca Gospodarczego Muzeum-Zamku w Łańcucie w ramach Projektu: „Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego dawnej Ordynacji Łańcuckiej poprzez prace remontowo-konserwatorskie oraz wykreowanie nowych przestrzeni ekspozycyjnych w budynku Zamku oraz zabytkowym Parku Muzeum-Zamku w Łańcucie OR-KA II, III, IV, VII „DOKUMENTACJA OPISOWA I FOTOGRAFICZNA” autorstwa Bożeny Boby-Dygi i Wiktorii Kałwak.

Autorzy fotografii: Bożena Boba-Dyga, Olga Dudek, Paulina Łyziak-Dyga, Marek Sawicki, Dorothea Smatloch-Klechowska

Elewacja zachodnia,
stan po konserwacji

